

„GEOVEDY PRE KAŽDÉHO“

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra fyzickej geografie a geoekológie

a spoluriešiteľské organizácie:

Gymnázium, Ul. Ladislava Sáru 1, Bratislava

Gymnázium na Hubeného ulici, Hubeného 23, Bratislava

Gymnázium Matky Alexie, Jesenského 4/A, Bratislava

SLOVENSKO AKO HO NEPOZNÁME

(Workshop pre študentov a učiteľov)

RNDr. Štefan Karolčík, PhD.

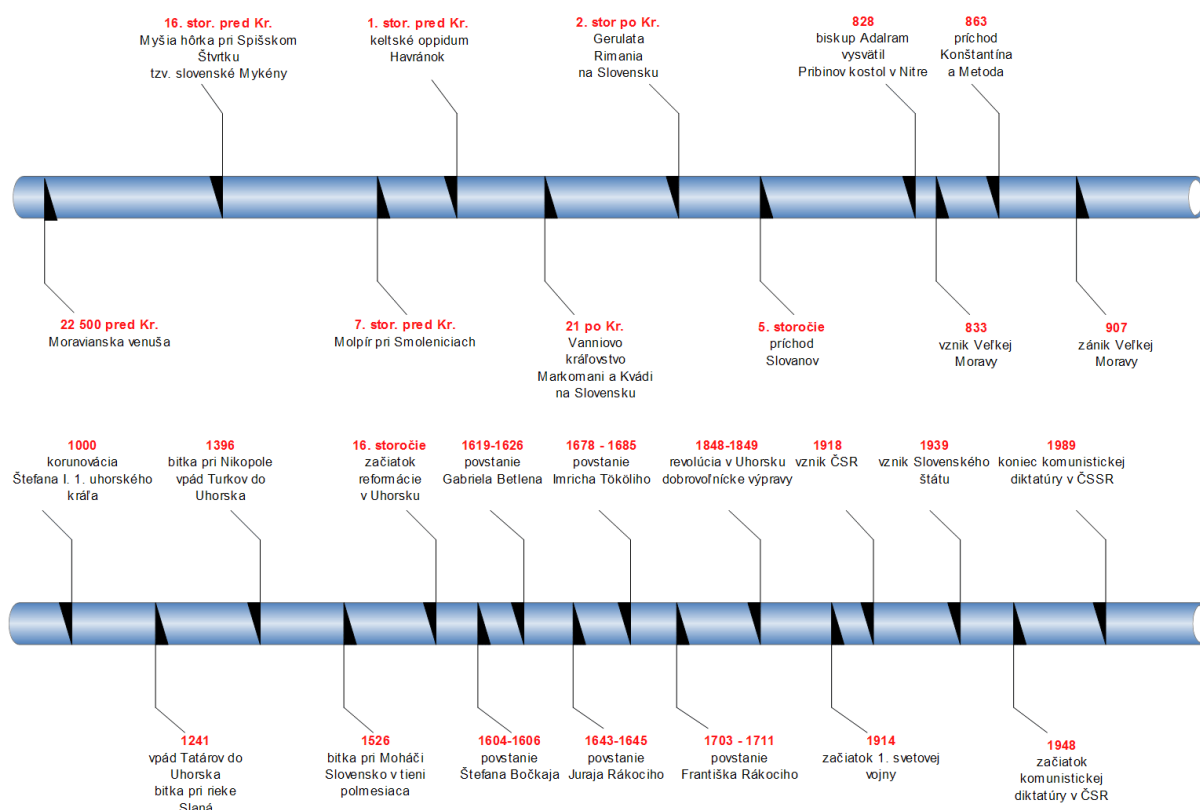
2012

1. Slovensko rozmanitosť v každom detaile

a. Začiatky osídlenia Slovenska

Mimoriadne osobité prírodné podmienky územia Slovenska ovplyvnené mohutnou hradbou pohorí Západných Karpát, výrazne vplývali na život našich predkov. Rovnako umiestnenie Slovenska na hraniciach vplyvu západnej - rímskej (latinskej) a východnej – byzantskej náboženskej ideológie s mocensky a politicky často komplikovanými vzťahmi severných a južných mocností (ríš) rozčlenili naše, plošne malé územie, na množstvo rôznorodých, veľmi pestrých a rozmanitých regiónov a oblastí. Skoro každá obec má v tejto kultúrnej mozaike výnimočné postavenie charakterizované špecifickou polohou, históriou, jazykom a tradíciami.

Jednoznačné dôkazy trvalého osídlenia nášho územia už v prehistorických obdobiach (nález lebky neandertálskeho človeka v Gánovciach pri Poprade) až na malé výnimky chýbajú. Prvými historicky doloženými obyvateľmi na území Slovenska boli Keltskí kotíni. Obývali vybrané časti územia Slovenska v mladšej dobe železnej (4. storočí pred n. l.) a zaoberali sa baníctvom a hutníctvom. Vynikali dobrou vojenskou organizovanosťou. O dvesto rokov neskôr ich začali vytláčať germánske kmene Markomanov a Kvádov, pričom z juhovýchodu prenikali k nám Dákovia a Rimania (hranica viedla tokom rieky Dunaj – Limes Romanus, Gerulata, Carnuntum).

Časová os: Najvýznamnejšie historické udalosti pri formovaní Slovenska

Havránok - Archeologická lokalita nachádza na vršku **Úložisko** pri vodnej nádrži **Liptovská Mara**. Oblasť charakterizuje jedno z najdlhšie trvajúcich výskumov v dejinách slovenskej archeológie. Pôvodné domáce obyvateľstvo osídlilo Havránok už v 4. storočí pred n.l. a splynutím s keltskými kmeňmi vytvorilo svojráznu púchovskú kultúru. Bolo tu objavené keltské opevnenie osady **Kotínov** s druidskou svätyňou z 1. storočia pred Kristom. Odkrytá bola obetná šachta s oltárikom a milodarovými obeťami, kamenné

cesty so stĺporadím, ako aj keltské napodobeniny antických mincí. V tom období išlo o významné obchodné a produkčné centrum, ktoré pozostávalo z hradiska so svätyňou a šiestich osád nájdených v jeho okolí. Na lokalite boli objavené stopy po germánskych kolonistoch a neskôr aj prítomnosť Slovanov. V 12. až 15. storočí tu bola slovanská osada, stál tu stredoveký zemepanský drevený hrádok, opevnený palisádami s priekopou a s obytnou vežou. V neskoršom období bol vybudovaný murovaný kostolík. Boli tu objavené zvyšky spaľovaných obiet (obilie, šperky) a v studni kosti siedmich ľudí, pravdepodobne obeť náboženských rituálov. Stavby obydli, obetiská, pec a rôzne predmety boli čiastočne rekonštruované a tvoria **archeologické múzeum v prírode**. Nachádzajú sa tu obnovené modely keltských stavieb, rekonštruovaná latenská hradba a brána, stredoveká obranná priekopa, most, dláždené nádvorie a suterén drevenej, obytnej veže, rekonštruuje sa stredoveký kostol. V roku 1967 nálezisko vyhlásili za národnú kultúrnu pamiatku.

b. Slovensko do 10. storočia:

Výraznou mierou zasiahlo do života obyvateľov Slovenska šírenie kresťanstva. Príchodom solúnskych bratov Cyrila a Metoda na naše územie v roku 863, dochádza k veľkému kultúrnemu a spoločenskému rozvoju slovanského obyvateľstva, najmä slovanského jazyka a literatúry spojeného s výstavbou prvých sakrálnych stavieb. Konštantín pravdepodobne priniesol so sebou na Veľkú Moravu symbol byzantského dvojkříža, ktorý je dnes v oficiálnom slovenskom štátnom znaku. Založil tiež tzv. Veľkomoravské učilište vychovávajúce budúcich slovanských kňazov, ktorý mal už v roku 855 približne 200 absolventov. Už vtedy dochádza k prvým sporom o mieru vplyvu západnej a východnej kresťanskej náuky, ktorá sa ťahá až po súčasnosť. Stopy z tohto ranného kresťanského obdobia zostali na Slovensku dnes viditeľné v podobe najstarších zachovaných sakrálnych stavieb.

Kopčany – jediná zachovaná architektonická pamiatka pochádzajúca z čias Veľkej

Moravy postavená zrejme v 9. storočí a zasvätená Margite Antiochijskej. Prvá zmienka o kostole je však až z roku 1392. Predpokladá sa, že kostolík vznikol ako **súčasť veľkomoravského hradiska Valy** v Mikulčiciach rozprestierajúceho sa na protilahlej strane hraničnej rieky Morava. Jeho vznik sa datuje do obdobia vlády veľkomoravského kniežata Rastislava I. alebo Svätopluka. Archeologický výskum potvrdil, že v okolí kostola existovali malé osady až do 13. storočia. V tom období

zaniklo pôvodné veľkomoravské hradisko a obyvatelia sa začali sťahovať do iných miest. Kostol však svojmu účelu slúžil až do 18. storočia, kedy bol postavený nový kostol priamo v obci Kopčany.

Architektonicky predstavuje kostol predrománsku stavbu upravenú v 13. storočí v gotickom štýle. Ide o jednoloďový kostol s miestnosťami zoradenými za sebou (predsieň – loď – presbytérium). V tej dobe bol netypicky postaveným kostolom a dodnes si zachoval veľa pôvodných prvkov (okenné otvory, povrchová úprava stien, valená klenba, znaky vyryté do kameňa fasády a pod.).

Kostol'any pod Trábečom – rímskokatolícky **kostol svätého Juraja** stojí nad obcou, na južnom svahu kopca Lysec. Predstavuje jednu z najstarších zachovalých stavebných pamiatok na našom území. Všeobecne sa pokladal za románsky, no v ostatných desaťročiach sa jeho datovanie posunulo do predrománskeho obdobia. Archaický charakter architektúry kostola poukazuje na typ sakrálnych stavieb, ktorý sa rozšíril v západnej Európe v 9. – 10. storočí aj na niektoré veľkomoravské kostoly. Vznik kostolianskeho kostola možno datovať pravdepodobne

do prelomu 10. a 11. storočia, nemožno však vylúčiť ešte staršie založenie (obdobie Veľkej Moravy). Významným objavom boli **nástenné maľby (fresky) v interiéri** (objavené v roku 1960, odkryté a konzervované o 5 rokov neskôr) pod vrstvami mladších omietok. Boli zrejme súčasťou architektúry pôvodného kostola, pochádzajú teda z 11. storočia, najneskoršie zo začiatku 12. storočia. Tieto maľby, vychádzajú z tradície rustikálneho predrománskeho kresebného štýlu, sú na Slovensku ojedinelé a najstaršie. V priebehu ďalších období sa kostol rozširoval a upravoval. V 16. storočí vyhorel a požiar poškodil značnú časť nástenných malieb. V 17. storočí kostol vybavili novými nástennými maľbami a vonkajšie steny oživil na nárožiach maľovanými kvádrmi.

Stavba mala pôvodne dva základné priestory – presbytérium a loď. V 13. storočí bola románsky prestavaná a rozšírená o novú loď a vežu. V 17. storočí nahradili drevenú povalu lode kostola štukovou výzdobou. Veľmi necitlivo stavbu upravili v 20. storočí.

Drážovce – Najvýznamnejšou pamiatkou v obci je **kostol svätého Michala** na okraji horského výbežku nad dedinou. Postavili ho pravdepodobne v 12. storočí v rámci románskeho hradiska, z ktorého sa zachovali zvyšky starého valu, viditeľné najmä na východnej strane. Samotný kostol tvorí plochostropé **jednolodie** s **polkruhovou zaklenutou apsidou** (polkruhový alebo podkovovitý, niekedy aj viacuholníkový či kvadratický

výklenok, slúžiaci v stredoveku ako záver (ukončenie) východnej strany kostola, v ktorom býval umiestnený oltár. Plnil tak funkciu presbytéria. Pre predrománske a románske obdobie sú **typické veľmi malé rozmery** tohto priestoru, kde zvyčajne bolo miesto len pre oltár a kňaza (príp. miništranta). Oba priestory osvetľujú úzke románske okná, tri v lodi a jedno v apside. V západnej časti lode stojí románska poschodová **empora** (vyvýšené miesto zvyčajne na západnej strane lode najmä románskych kostolíkov (tvz. emporových). Podľa staršej literatúry bola určená pre šľachticov – vlastníkov kostola, aby boli oddelení počas svätej omše od prostého ľudu. Dnes je zrejme, že plnila isté úlohy aj v liturgii. Niesla ju klenba s piliermi alebo stĺpmi, prípadne ich kombinácia. Smerom do lode sa otvárala oknom (oknami) alebo arkádou. V Drážovciach má podobu súvislej steny.) Nad jej stredným poľom vybieha štvorhranná nevysoká veža s ihlancovou murovanou helmicou. Kostol v takomto architektonickom výraze patrí medzi najstaršie stredoveké sakrálne stavby na Slovensku. Radí sa k typu panských dedinských emporových kostolov.

Plošina na ktorej stojí kostolík sa považuje za **poriečnu roveň rieky Nitry**, formovanú aj procesmi zarovnávanía georeliéfu koncom treťohôr. Je z nej nádherný výhľad na pohorie Trábeč, časť doliny rieky Nitra (niva, terasy) a epigenetický odľahlík, na ktorom stojí Nitriansky hrad. Odľahlík vznikol eróznym odrezaním okrajovej časti pohoria riekou Nitrou, ktorá predtým ako narazila na tvrdé vápence, tiekla v mäkkších (ílovce, pieskovce) horninách mladších treťohôr (okrajová epigenéza). Na svahu pod vrcholovou časťou plošiny sa nachádzajú zaujímavé **jaskynné priestory**, bez sintrovej výzdoby. Vznikli eróznou činnosťou rieky Nitry v

tektonicky rozpukaných druhohorných vápencoch a rozpúšťaním vápencov zrážkovou vodou. Na kopci je typická vápencová lesostep s výskytom zriedkavých druhov rastlín a hmyzu.

c. Slovensko v stredoveku a novoveku:

Stredovek priniesol na územie Slovenska ďalšie kultúrne prejavy, ktoré sa uchovali v architektúre, výtvarnom umení, ale aj v literatúre. Strediskami vzdelanosti boli v tom čase najmä kláštory, v ktorých sa mnísi snažili zachrániť diela antických učencov. Naopak centrá politickej a svetskej moci sa postupne presúvali do hradov a zámkov, ktoré sa výborne osvedčili po **vpáde Tatárov v roku 1241**. Určujúcim faktorom pri ich zakladaní zohrávalo prírodné prostredie. Zvolená lokalita musela hradu zabezpečiť čo najlepšiu prirodzenú ochranu, umožňovať prehľad o dianí v krajine a poskytovať vizuálne prepojenie s ďalšími strategickými bodmi. Dôležitá bola dostupnosť stavebného materiálu, zásobovanie vodou a potravinami. Ak vzniku opevnených hradných sídel vďačíme ich schopnosti odolávať cudzím vojskám, ich postupný zánik datujeme do obdobia potlačenia protihabsburských stavovských povstaní (Satmársky mier – 1711) cisárskymi vojskami. Tie ich často po dobytí na výstrahu povstalcom vypálili a vyplienili.

Hrad Súľov - Zrúcanina hradu, presnejšie zvyšky jeho murív, vytesané do bralných škár na členitom zlepenčovom vrchu /660 m n.m./ v centre Súľovských skál, vysoko nad miestnou časťou Súľov. Súľovské skaly, obdarené rozmanitosťou bralných útvarov zoskupených do romantických scenérií patria medzi prírodné klenoty Slovenska. Súľovský hrad (nazývaný aj **Roháč**) postavili pravdepodobne v prvej tretine 15. storočia. Spomína sa pomerne neskoro, až v roku 1470, v spise, ktorým panovník Matej Korvín požiadal Eliáša II. Súľovského, aby pevnosťku Roháč (*castellum seu fortalicium Rohach*) prebudoval na hrad. Pevnosť stavali do exponovaného skalného terénu mimoriadne šikovne. Na zlepenčové útesy, tvoriace časť hradieb (fortifikácie), popriliepali múry hradu. Jednotlivé objekty boli výškovo výrazne diferencované a spájali ich umelo

rozšírená skalná štrbina. Chodbu pritesali iba natoľko, aby po schodoch vysekaných v skale mohol prejsť iba jeden človek! Patril k **malým hrádkom**, ktorých funkciou bolo stráženie, ale najmä pozorovanie ciest. V roku 1550 ho zničil požiar. Následná oprava sledovala zachovanie rozsahu hradu i jeho konštrukcií, no vzhľadom na terén ho nebolo možné rozširovať. Jeden z vlastníkov hradu Teodóz z rodu

Šebastiánovcov (Sirmiensisovcov), priateľ palatína Juraja Thurzu a krstný otec jeho niekoľkých dcér, predsedal v roku 1611 na procese v Bytči, kde súdili pomocníkov Alžbety Bátoriovej (krvavej grófky). V roku 1710 neveľká posádka hradu odrazila útok kurucov. Ešte v roku 1730 sa na hrade zdržiavalo vojsko. **Zemetrasenie** v roku **1763 objekt ťažko poškodilo**, odvtedy už nebol opravený a postupne chátral, až z neho zostalo len niekoľko nízkych múrikov.

Hrad pozostával z horného a dolného malého hradu. Obe stavby so značným výškovým rozdielom spájalo strmo **stúpajúce schodište, vysekané v skalnom podloží**. Schody boli pôvodne prekryté, takže pôsobili dojmom tunela. Zo stavieb sa zachovali základy vysekané v skale a nepatrné zvyšky múrov. K hradu vedie zelená turistická značka od turistickej chaty.

Dominujúcou horninou Súľovských skál sú treťohorné **vápnité zlepenice**. Ich eróziou a prerezaním vznikla sieť hlbokých svahových bezodtokových dolín. Pohorie sa vyznačuje pestrým súborom **osobitných tvarov**, podmienených deštrukciou súľovských zlepeníc. Selektívnou modeláciou vznikli **stĺpovité, vežovité a guľovité útvary, skalné brány, okná, hlboké a skalné ryhy a žľaby**, tvoriace miestami celé skalné mestá. Najkrajšie sú v oblasti vrchu Brada, Súľovskej tiesňavy a Veľkej skaly.

Hrad Šomoška – Konzervovaná a čiastočne pamiatkovo upravená zrúcanina hradu v mladom **sopečnom pohorí Cerová vrchovina**, situovaná na vulkanickom kopci /505 m n.m./ približne 3 km na juhovýchod od obce Šiatorská Bukovinka, priamo na slovensko-maďarských hraniciach. Hradný vrch tvorí odolný **čadič**, ktorého žeravý prúd kedysi v pliocéne prerazil pieskovce a sliene staršieho podložja. Pri chladnutí sa rozpadal na 5 až 6-boké stĺpy. Hrad vznikol pred rokom 1291. Bol to **malý hrad**, lebo jeho výstavbe bránila malá rozloha temena hradného vrchu. Tvoril ho jediný palác s malým nádvorím, postupne ho opevnili dvoma mohutnými okrúhlymi vežami, ktoré vypĺňali trojuholníkovú plošinu hradného vrchu. Tretiu vežu postavili ako strážnu pri vstupe do hradu. Hrad bol súčasťou územia, ktoré si v roku 1576 podmanili Turci.

Bojov s Osmanmi sa zúčastnil aj vtedajší majiteľ hradu Štefan Lošonci, ktorí nemal mužského potomka a preto požiadal panovníka Ferdinanda I., aby aj jeho dcéram priznal synovské práva. Po jeho smrti sa mladučka Anna Lošonciová stala vlastníčkou rozľahlých majetkov, ktoré ju zbavovali odkázanosti na súcit cudzích, ba naopak stala sa z nej výhodná partnerka na uzavretie manželstva. Až po skončení ich panstva, 1647 - 1655, sa na ňom uskutočnili opravné práce. Sústredili sa na

rozšírenie obytných priestorov a na výstavbu nového opevnenia s delostreleckou terasou na vonkajšom predhradí. Hrad však **trpel nedostatkom pitnej vody**. V roku 1703 obsadili hrad rákocziovské vojská, ktoré však vytlačili cisárske vojská. Za týchto bojov hrad veľmi poškodili a odvtedy sa začal postupne rozpadávať. Hrad v 90. rokoch zakonzervovali a čiastočne zrekonštruovali. Posledná rekonštrukcia hradu plne obnovila západnú delovú baštu ako aj severné hradobné múry so vstupnou bránou. Aj zostávajúca časť pozostatkov hradu je veľmi dobre zakonzervovaná. Na východnom svahu kopca bol v 13. - 14. storočí pri ťažbe bazaltu (čadiča), potrebného na výstavbu hradu, odkrytý **kamenný vodopád**. Skalný útvar vysoký 9 metrov má unikátnu, mierne ohnutú stĺpovitú odľučnosť v podobe 5 až 6 - bokých hranolov. Vek bazaltu je 4,06 mil. rokov (starší pliocén). Kamenné hranoly sú aj súčasťou **kamenného mora**. Toto kamenné more vzniklo mrazovým zvetrávaním počas ľadových dôb. Na jeho vzniku sa však podieľala aj ťažba bazaltu. Šomoška je národná prírodná rezervácia na ploche 36,6 ha.

Hrad Lednica – zrúcanina hradu na brale Kobulinka priamo nad obcou Lednica. Postavili ho ako **strážnu pohraničnú pevnosť** koncom 13. storočia ako súčasť ochranného pásma severného pohraničného územia Uhorska, ale aj na ochranu cesty vedúcej na Moravu. V rokoch 1432 až 1434 ho držali husiti. **Lúpežní rytieri**, ktorí podnikali výpravu aj ďaleko na Moravu, sa ho zmocnili v 16. storočí. Patril tiež Rákócziom a v roku 1710 ho vypálili Rákocziho „kuruci“. Po potlačení stavovského povstania ho začiatkom 18. storočia **vypálili**.

Hradné bralo predurčilo pôdorysnú skladbu hradu, ktorý postavili na troch úrovniach. Na najvyššom bode brala stála pozorovateľňa. Okrem horného hradu z pozorovateľňou bola na strednom hrade pevnostná veža a palác z 15. storočia, na ktoré sa z dolného nádvorja vchádzalo **tunelom vysekaným do skaly**. Dolné predhradie malo podkovovité opevnenie s barbakanom. Z hradu sa zachovali len zvyšky múrov, ktoré dávajú tušiť pôdorysnú skladbu jednotlivých objektov i celého areálu, skalný tunel a **schodište vytesané do skaly**. Dnes je hrad v zrúcaninách a vďaka nadšencom sa konzervuje.)

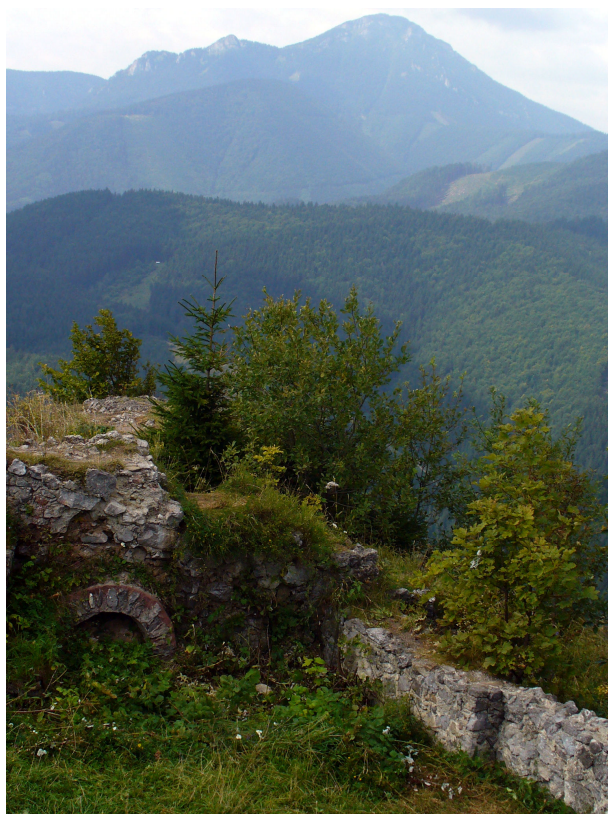
Hrad Lednica je súčasťou pásu **bradiel** pretínajúceho Lednickú dolinu, kde na jeho západnej strane sa nachádza aj Lednické bradlo. Vystupujú na okraji

pohoria Biele Karpaty a ich ostré hroty sa dvíhajú nad obce Vršatské Podhradie, Červený Kameň a už spomínanú Lednicu. Už oddávna boli niektoré z nich osídlené a dnes stoja na nich zrúcaniny hradov. Sú budované niekoľkými **druhmi vápencov**, ktoré sú strmo vztýčené a z okolia vystupujú ako oriešky v mliečnej čokoláde. Ako vznikli tak, že v oceáne na severnom okraji oceánu Tethys bol podľa geológov

v druhohorách pevninský oceán v ktorom sa usadzovali rôzne horniny. Predovšetkým išlo o vápence, pieskovce, ílovce a iné. Potom ako zanikol boli horniny silnými tlakmi alpínskym vrásnením niekoľkokrát zvrásnené a roztrhané. Tvrdšie vápence nakoniec ostali ako šošovky medzi mäkkšími slieňmi, ílovcami a pieskovcami. Z nich ich postupne erózia vypreparovala. Vápencové bralá sú vplyvom rozpukania, zvetrávania, dažďového ronu a gravitácie rozčlenené na bizarné **veže, stĺpy, vežičky a okná**.

Hrad Liptov – archeologicky odkryté a konzervované zvyšky hradu na vápencovo-

dolomitovom vrchu **Sestrč** /1000 m n.m./. Sú situované v extrémnej polohe, opustené v 15. storočí a archeologicky odkryté iba v posledných rokoch. Na rozdiel od iných hradov, existoval len vyše dvesto rokov a nebol neskôr nákladne prestavaný a opevnený. Hrad patrí do katastra **obce Kalameny**. Obec leží v severozápadnej časti Liptovskej kotliny, na južnom úpätí Choča, severne od Liptovskej Teplej. Hrad vznikol v druhej štvrtine 13. storočia. Prvá písomná zmienka o ňom je z roku 1262. Pôvodne bol kráľovský a mal chrániť hranice krajiny. Spočiatku tu sídlil zástupca zvolenského župana. V rokoch 1313 - 1337 patril zvolenskému kráľovi županovi magistrovi Dončovi. Okolo roku 1340 sa stará Zvolenská župa rozpadla na menšie župy, ktoré mali svoje hrady ako administratívne centrá. Župným hradom Liptova sa stal Liptovský hrad, ktorý sa od 1396 uvádza

aj s prívlastkom Veľký (Magnum castrum, Magnum castrum Liptoviense). Koniec 14. a 15. storočia sú v jeho osudoch dramatické. V roku 1397 obsadili hrad vojská moravského markgrófa Prokopa a Poľského kniežaťa Vladislava, prívržencov českého kráľa Václava IV. Hrad v roku 1341 pravdepodobne obsadili husitské vojská. Možno to usudzovať z novej donácie kráľa 1440 a 1441 Ladislavovi Rikolfimu zo Šarišskej Kamenice, kde bola vyslovená podmienka, že nový majiteľ dá hrad opraviť. Rikolfiho v roku 1445 obvinili zo zbojstva a uväznili a v roku **1447** ho kráľ omilostil s tým, že hrad, ktorý bol centrom lúpežných výprav, **zbúra**. Listina z 1453 uvádza už len pusté miesto. Kráľ Matej Korvín daroval v roku 1459 všetky tri liptovské hrady a Oravský hrad Petrovi Komorovskému, ktorého vymenoval za liptovského a oravského župana. Komorovský sa však pridol k odbojnej šľachte, sympatizujúcej s poľskými kráľmi. Matej Korvín po uzavretí spišskonovoveského mieru 1474 s poľským kráľom Vladislavom Jagelovským Komorovskému majetky **odňal a budovy i hrady Liptovského hradu dal zdemolovať až po základy**. Vyše päťsto rokov zarastali základy hradu hustým lesným porastom, iba terénny reliéf a zvyšok jediného múru označovali miesto, kde hrad stál. V rokoch 1975 až 1987 sa tu uskutočnil archeologický výskum a odkryté základy budov sa zakonzervovali.

Jadro hradu v 13. storočí tvorili stavby situované na **najvyššej časti terénnej terasy**. Bola to obytná veža, cisterna a malé nádvorie. Obranu hradu zabezpečovala mohutná štítová hradba a obidve hradné brány, ktoré chránili objekt od prístupovej cesty. Neskôr, v 14. storočí, doplnili hrad o ďalšiu vežu a palác. Pred vstupnú bránu umiestnili premostenie nad priekopou a vlčiu jamu. Dolný hrad vymedzili obranným múrom, ktorým nahradili pôvodnú palisádu. Tu stála veža, ktorá chránila hrad z východnej strany; tu odkryli aj kováčsku dielňu. Obranné **priekopy vysekali do skalného podložia**. Významné nálezy, objavené pri archeologickom výskume, sú uložené v Liptovskom múzeu v Ružomberku. Z odlesnenej vrcholovej plošiny je vynikajúci výhľad na celú Liptovskú kotlinu s vodnou nádržou Liptovská Mara.

Od konca stredoveku spolunažívali na území Slovenska veriaci viacerých etnických skupín a kresťanských konfesií. Okrem rímskokatolíckych, či pravoslávnych tu žili aj protestanti evanjelického – augsburského a helvétskeho vyznania (luteráni a kalvíni) a o niečo neskôr aj uniáti – gréckokatolícky veriaci. K tomu treba prirátať aj početnú komunitu židov obývajúcú najmä severovýchod vtedajšieho Uhorska, zdecimovanú počas 2. svetovej vojny. Sformoval sa tak ojedinelý fenomén **multikonfesionálnej a multietnickej symbiózy**, ktorý sa okrem iného odrazil v svojbytnom architektonickom a výtvarnom prejave stavebnej kultúry. Za jeho najreprezentatívnejšiu súčasť možno považovať objekty drevených kostolov. Architektonické a stavebno-konštrukčné riešenie týchto stavieb vychádzalo z domácich tradícií. **Najstaršie drevené kostoly** na Slovensku pochádzajú z druhej polovice 15. storočia. Sú typickými predstaviteľmi sakrálnych stavieb západnej (latinskej) stavebnej proveniencie. Charakterizovala ich zrubová konštrukcia, strmé sedlové strechy, dominantná veža na západnej strane a bohatá vnútorná výzdoba s biblickými výjavmi hriechov, spásy, či zatratenia (**Hervartov**, Tvrdošín...). Zachovalo sa ich dodnes iba 5, pričom dva sú umiestnené v skanzenoch. V Európe jedinečný typ drevených kostolov tvoria **protestantské chrámy** z konca 17. a zo začiatku 18. storočia. Komplikovaná vojenská, politická i náboženská situácia (turecká hrozba, náboženské nepokoje, protihabsburské povstania) viedli kráľa Leopolda I. v roku 1681 k zvolaniu snemu do Šopronu, na ktorom v zákonných článkoch XXV. a XXVI. (tzv. **artikuly**) vyhlásil čiastočné ústupky evanjelikom augsburského a helvétskeho vyznania. Povolil im stavbu kostolov, ale s výraznými obmedzeniami (museli stáť mimo centra mesta za mestskými hradbami a rešpektovať ďalšie podmienky kladené kráľovskými komisiami). **Z 38 artikulárnych kostolov dodnes stojí len 5** (Leštiny, Istebné, Kežmarok, Hronsek a Paludza – Svätý Kríž). Ako určitý protipól západného vnímania kresťanstva vznikali v strednej a najmä v severnej časti Karpát ojedinelé drevené stavby – **cerkvy**. Tieto sakrálne objekty sú príkladom východokresťanského náboženského obradu. Geografické rozhranie Západných a Východných Karpát charakterizoval priamy kontakt a vplyv západorímskej i byzantskej kultúry. Túto oblasť obývali **Lemkovia** (podľa používania slova 'lem' – iba. len). Prienik katolicizmu hlboko do východného postbyzantského prostredia podnietil vznik tzv. unitárskej, neskôr gréckokatolíckej cirkvi a svojskej sakrálnej architektúry. Išlo o drevené cerkvy lemkovskej formy vznikajúce v 17. a najmä v 18. storočí na severovýchodnom Slovensku. Mali charakteristickú **zrubovú konštrukciu a trojdielne vonkajšie aj vnútorné členenie** (svätyňa, loď a 'babinec' – úzky priestor podvežia, kde sa zdržiavali počas bohoslužieb zväčša ženy) z výrazne zvýraznenou trojicou smerom na východ sa zvažujúcich veží. V interiéroch vynikal

ikonostas – drevená stena oddelujúca loď a svätyňu s trojicou dverí (cisárske – v strede a diakonské – po oboch stranách).

Hraničné – kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie stojí pri hlavnej ceste v strede obce. Postavený bol v rokoch 1785-1787 a v súčasnom geografickom postavení predstavuje najzápadnejšiu stavbu v súbore drevených kostolíkov na Slovensku. Je to **trojdielna zrubová stavba** zmiešaného typu. Kostol bol poškodený na konci 2. svetovej vojny (vyhodenie mosta Nemcami na poľskej strane). V roku 1972 ho kompletne rozobrali, pre rozšírenie cesty posunuli a nanovo postavili. Súčasne ho otočili o 90° do predpísanej východo-západnej orientácie prestavaný a pristavili sakristiu. Vnútorne vybavenie kostola je zo zvyškov starých renesančných a barokových oltárov, prenesených z kostola sv. Mikuláša v Starej Ľubovni, ktorý bol v polovici 18. storočia opravovaný a vybavený novou výzdobou. Najväzácnejší je hlavný oltár. Pochádza z polovice 17. storočia (1670) ako polychrómovaná drevorezba. V strede je výklenok z barokovou plastikou (ikokografický typ Nepoškvrnenej) z 18. storočia. Kostol od svojho vzniku slúžil gréckokatolíckym aj rímskokatolíckym veriacim. Postupom času sa v ňom začali konať len obrady západnej liturgie.

Jedlinka – gréckokatolícka drevená **zrubová cerkev** zasvätená Ochrane Presvätej Bohorodičky stojaca v strede obce. Traduje sa o nej, že ju priviezli z Poľska. Je typickým lemkovským variantom trojdielnym zrubovým chrámom. V chráme dominuje **jeden z najkrajších a najhodnotnejších rokokových ikonostasov na Slovensku** z druhej polovice 18. storočia. Bohatý vyrezávaný dekór pozostávajúci z rastlinných motívov a vínnej révy sa výrazne prejavuje aj na výzdobe

cárskych dverí s výjavom Zvestovania a zobrazení štyroch evanjelistov. V hlavnom rade sa nachádzajú ikony Krista Pantokrátora, Bohorodičky Hodegétie, sv. Mikuláša a ikona Ochrana Bohorodičky, patrónky kostola. Cerkev opravovali v období 1945 až 1969 a v rokoch 2001 a 2002 ho kompletne obnovili.

Miroľa – Na konci 19. storočia prinútili ťažké životné podmienky mnohých Miroľčanov k vysťahovalectvu. Ťažké boje počas 2. svetovej vojny poškodili okrem iného aj

drevený chrám. Vzhľadom na geografickú polohu, rusínsky pôvod obyvateľov a politicko-náboženské okolnosti sa miestny veriaci hlásili k východnému poňatiu kresťanstva. Kostol zasvätený Ochrane Bohorodičky postavili v roku 1770. Je **situovaný na vyvýšenom, dobre viditeľnom mieste**, na východnom svahu nad obcou. Predstavuje **typický trojdielny a trojvežový objekt lemkovského typu**. Drevená šindľová krytina nepokrýva len strechu, ale aj vrchnú časť veže a zrubu lode, ktorý chráni pred nepriaznivým účinkom studenej klímy podhorského regiónu. Vnútorne zariadenie pochádza z obdobia vzniku stavby a nesie neskorobarokové výrazové prostriedky. Ikonostas je štvorradový a zdobí ho rezbárska dekoratívna výzdoba a bohaté zlátenie na prevládajúcej modro-červenej polychrómií. Na konci sedemdesiatich rokov 20. storočia ho celý zreštaurovali.

Svätý Kríž – Na mieste vodného diela Liptovská Mara sa pôvodne nachádzala Paludza. Spolu s ďalšími dolnoliptovskými dedinami musela začiatkom sedemdesiatich rokov 20. storočia ustúpiť pred stavbou najväčšej slovenskej priehrady. V jej zátopovej oblasti stál veľkolepý drevený artikulárny chrám, ktorý v rokoch 1974 až 1977 rozobrali, zakonzervovali a premiestnili do katastra Svätého Kríža, miestnej Lazisko, kde ho 22. augusta 1982 slávnostne posvätili. **Najväčšia sakrálna drevená stavba v strednej Európe** (podľa niektorých prameňov v Európe) – artikulárny evanjelický kostol stojí za domovou zástavbou obce. Prvá stavba v obci Paludza vznikla už v roku 1693 a bola iba štvrtinou dnešného kostola, ktorý postavil podľa vzoru **škandinávskych sakrálnych stavieb** v roku 1774 tesársky majster **Jozef Lang** (Langman) so 40 tovarišmi za necelý rok. Je postavený na spôsob rovnoramenného kríža, zruby sú obité z obidvoch strán doskami bez použitia kovových klinec.

Namiesto klinec, ktoré vtedajšia stoličná komisia, dodržiavajúc zákon zakazujúci používať pri stavbe artikulárnych kostolov kovový materiál, nepovolila, použil majster Lang **dubové kolíky**. Kostol má 72 okien a 12 dverí, strop je postavený na spôsob obrátenej lode a strecha je pokrytá vyše **miliónom ručne štiepaných drevených**

šindľov. Strop a chór má zaujímavú výzdobu s rastlinnými a figurálnymi maľbami, na ktorých možno vidieť ľudový, meštiansky a šľachtický odev z prelomu 17. a 18. storočia. Úžitková plocha 1 150 m² pojme takmer 6 000 ľudí! Zaujímavé je, že Jozef Langman nevedel čítať, ani písať.

d. **Život na slovenských dedinách**

Vlkolínec - pamiatková rezervácia ľudovej architektúry, zapísaná do zoznamu svetového dedičstva UNESCO (11. decembra 1993). Rozkladá sa vo Veľkej Fatre vo výške 718 m n.m. pod **vrchom Sidorovo**. Dnešný Vlkolíneec predstavuje **45 dreveníc**, dva murované objekty - bývalý obchod a bývalá škola a niekoľko hospodárskych budov rozmiestnených okolo potoka tečúceho stredom obce. Vlkolíneec je typovo hromadná obec s dlhými hlbokými dvormi. Približne v strede sa delí na dve navzájom kolmé komunikácie, pozdĺž ktorých pokračuje zástavba, celá asi v dvesto metrov širokom páse. Na pomerne strmom svahu po oboch stranách kľukatej cesty sú v pravidelnej radovej zástavbe postavené spomínané obytné domy s hospodárskymi usadlosťami - stodolami, stajňami, ovčínmi, sýpkami, senníkmi a kôľňami. Horná časť obce, postihnutá vojnovým požiarom, ostala dodnes sčasti nezastavaná. Hlavná ulica osady sa v dolnej časti rozširuje do malého námestíčka s **dominantnou drevenou zvonickou** z roku 1770 a susedným informačným strediskom. Zrubová konštrukcia zvonice stojí na kamenných základoch a je pokrytá šindľovou strechou. Cenná je aj **drevená zrubová studňa z roku 1860** so sedlovou strechou, ktorej hĺbka dosahuje 13 m. Základným typom hospodárskej usadlosti je roľnícky dvor, charakteristický aj pre konkrétne svahové osídlenie horskej časti terénu. Väčšina dnešných vlkolínskych obytných domov bola postavená v polovici 19. storočia. Základným stavebným materiálom je drevo, steny domov sú urobené z trámov kresaných z dvoch, resp. štyroch strán, postavené na kamenných podmurovkách.

Čičmany - /204 obyv., 655 m n.m./ jedna z prvých obcí u nás, ktorá bola vďaka svojej jedinečnosti vyhlásená už v roku 1977 za **pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry** (PRLA). Rázovité Čičmany sa preslávili súborom 140 ľudových drevených stavieb s charakteristickou **bielou ornamentálnou výzdobou**. Pri

pohľade do histórie zistíme, že obec vznikla v 13. storočí o čom svedčí aj prvá písomná zmienka z roku 1272. Okrem dominantného pastierstva a poľnohospodárstva patrilo medzi doplnkové zamestnania obyvateľov sklenárstvo i obchodovanie s galantériou. Čičmanci sa preslávili i výšivkou a ľudovým odevom. Odborníkov z radov etnografov tu prekvapilo **bývanie veľkorodiny**, keď v

jednom dome trvalo žilo aj 30 ľudí, výskyt dreveného poschodového domu a už spomínaná ojedinelá vonkajšia výzdoba zrubových domov s vysoko rozvinutou **geometrickou maľbou**. Tu treba pripomenúť, že významnými medzníkmi vo vývoji stavitelstva v obci boli **tri veľké požiare** v roku 1907, 1921 a 1945, keď sa Čičmanci z potočnej radovej dediny postupne rozrástli na pravidelnú zástavbu s viacerými ulicami, smerujúcimi kolmo na hlavnú komunikačnú os. Základným stavebným materiálom bolo, pochopiteľne, drevo. Typický zrub stál na **nízkej kamennej podmurovke**, prvé domy mali steny z nekresaných trámov, strechy boli valbové, neskôr sedlové so štítmi. Domy sa skladali z troch priestorov: izby, pitvora a komory, pričom v izbe na bývanie stála pec s otvoreným ohniskom a keďže dym unikal voľne, strop bol niekedy až vo výške 4 m. Už bola reč o ich obývaní veľkorodinami, čo si vyžadovalo isté riešenie pre samostatnosť jednotlivých rodín. Tak vznikali tzv. horné komory ako relatívne osobný rodinný priestor. Najvýraznejším exteriérovým prvkom čičmianskeho domu je maľba vonkajších stien zrubu spomínaným geometrickým ornamentom. **Prvé maľby súviseli so snahou chrániť trámy zrubu pred vlhkosťou**. Najprv sa zvykli bieliť iba rohy a ostenia dvier a okien, postupne pribúdali ozdobné motívy na celé plochy trámov. Autormi ornamentov boli ženy, spočiatku ich realizovali hlinou, neskôr vápnom. Jadrom pamiatkovej rezervácie v obci sú požiariové stavby na dolnom konci podľa projektov známeho a uznávaného architekta Dušana Jurkoviča. Tu prichádzame k raritnému faktu - **obnova obce, resp. jej rekonštrukcia v roku 1927 bola realizáciou prvej rezervácie ľudovej architektúry in situ (na tvári miesta) na svete!**

Sebechleby - /1 212 obyv., 230 m n.m./ Jedna z najstarších obcí v okrese Krupina. Prvá zmienka o obci je z roku 1135 pod pomenovaním "Zebehleb". Má i najväčší kataster (3 042 ha) a nachádza sa v **modrokamenskej vinohradníckych oblasti**, jednej z ôsmich takýchto lokalít u nás. Leží v kotlinách na južných svahoch Štiavnických vrchov a Slovenského Rudohoria, ležiac južne od okresného mesta Krupina. V okolí je veľké množstvo vinohradov a vo viniach sú roztrúsené **hajlochy** - vinohradnícke domčeky s pivnicami. Najväčší komplex ľudovej architektúry tohto typu je práve v lokalite **Stará Hora pri Sebechleboch**, kde 114 vinohradníckych domov z 18. a 19. storočia a románsky kostol z 13. storočia tvoria pamiatkovú

rezerváciu ľudovej architektúry (PRLA). Hoci história miestnych vinohradníckych pivníc nie je stále úplne vysvetlená, traduje sa, že vznikali v 16. storočí, keď do týchto miest utekali ľudia pred tureckými nájazdmi a bývali práve vo vyhĺbených skalných "dierach". Osada Stará Hora predstavuje výnimočne čistý charakter vinohradníckych pivníc sústredených mimo samotného obydľia takéhoto poľnohospodára v oblasti Krupinskej planiny. Osada sa člení na dva útvary: **skupina vinohradníckych pivníc a domčekov** pri kostolíku predstavuje hlavný priestor a druhou je menej početná **skupina vinohradníckych objektov pri družstevnej pivnici**. Obidve sú pôsobivo a funkčne prepojené ovocným

sadom. Zástavbu osady tvoria dva druhy vinohradníckych objektov - **vinohradnícke pivnice vyhĺbené priamo do masívu svahu** (čo je najstaršia forma) a vinohradnícke "chižki", podpivničené domčeky. V prvom prípade sú pivnice hĺbené do svahu rozdielnej výšky a sklonu, prípadne v rovinate, mierne zvlnenom teréne. Vchody do pivníc sú pod úrovňou prístupovej cesty s obytnou časťou nad prípravňou, domčeky stojace na rovine majú prípravňu a vchod do pivnice v jednej rovine s cestou, obytná časť je vedľa prípravne. Základným stavebným materiálom je kameň, steny sú omazané hlinou a obielené vápnom, väčšina striech je valbových, výnimočne sedlových s doštenými štítmi.

Brhlovce - Najväčšou atraktivitou obce sú **skalné obydlia**, vysekané v tufovej hornine v **miestnej časti Šurda**. Tu treba uviesť, že chotár obce je bohatý práve na ľahko opracovateľný **tuf a tufit**, skalné útvary pochádzajúce zo sopečného popola a prachu, keď okolitú krajinu sformovala kedysi najmä sopečná činnosť treťohôr. O čase a príčinách vzniku skalných obydľí sa nezachovali presné správy, no možno predpokladať, že miestni chudobní obyvatelia ich začali budovať v 16. a 17. storočí ako útulky počas tureckých nájazdov. Iná verzia hovorí, že ich vznik možno datovať do 18. storočia a sú výsledkom sociálnych javov, keď tieto **pôvodné vínne pivnice začala najchudobnejšia vrstva obyvateľov používať na bývanie**. V etnografických kruhoch istá skupina zastáva tiež názor, že obydlia sú staršie ako turecké nájazdy a pod ich vznik sa podpísali hospodárske a sociálne dôvody. Tak alebo inak skalné priestory sú dodnes nerozlučnou súčasťou hospodárskeho dvora v Brhlovciach, keď slúžia ako letné kuchyne, pivnice, šopy, kuríny, vo výnimočných prípadoch aj ako garáže. Skalné obydlie je niekedy vyhĺbené až v dvoch poschodiach nad sebou. Samostatný priestor predstavuje obytná izba, zvlášť sú vysekané hospodárske priestory a pivnica je v niektorých prípadoch umiestnená do hĺbky skaly práve za obytnými priestormi. Priečky medzi jednotlivými priestormi sú hrubé asi pol metra, čo je aj hrúbka čelnej steny. V nej sú umiestnené okenné a dverné otvory, stropy sú vodorovné, výnimočne sa vyskytne valená klenba.

Komínové otvory sú prerazené až na povrch úbočia, kde je nadstavaný komín, prípadne na odvedenie dymu slúži vývod na čelnej stene. V niektorých priestoroch sú vytesané studne s hĺbkou 6 - 7 m. Čelná stena je zasekaná 0,5 až 1 m za úroveň kolmého povrchu skaly, čím pred miestnosťami vznikla chránená terasa. Tu bývala postavená pec. V domoch sa udržiava teplota 15 až 20 °C. Usadlosť domu číslo 142, ktorá od roku 1992 slúži ako múzeum, vysekával jej majiteľ päť rokov, dodnes v skalných obydliach žije päť brhlovských rodín, ktorých členovia sú na požiadanie ochotní umožniť vstup do svojich obydľí.

e. Slovensko dnes

Sochárske sympóziu Vyšné Ružbachy – Nachádza sa na okraji kúpeľného mestečka. Predstavuje unikátne **múzeum v prírode**, ide vlastne o galériu plastík vytesaných v miestnom travertínovom lome (**104 sôch**) počas doposiaľ konajúcich sa medzinárodných sochárskych sympózií, organizovaných od roku 1964. Pri zrode sochárskeho sympózia vo Vyšných Ružbachoch stáli sochári Rudolf Uher, Miroslav Chlupáč, Andrej Rudavský a sympoziálna myšlienka o spojení umenia a prírody. Dlhoročná tradícia bola prerušená v roku 1990. V polovici 90. rokov sa rozhodol sympóziu vo Vyšných Ružbachoch oživiť sochár Miroslav Kollár (absolvent VŠVU z roku 1992 v ateliéri Jozefa Jankoviča), a to inovatívnou formou. Prostredníctvom cezhraničnej spolupráce do podujatia zapojil viacero subjektov (štátnych, súkromných), vymedzil tému na isté časové obdobie a postupne začal popri rovesníkoch alebo starších sochároch z domácej scény prizývať účastníkov z európskych aj mimoeurópskych krajín.

V lete 2011 to bolo už v poradí **treťie sympóziu** pod názvom Múr národov 2011. Je uzatvorením cyklu, na ktorom v priebehu troch rokov participovali účastníci z Izraela, Poľska, Českej republiky a Slovenska. V roku 2010 sa sympóziu konalo netradične zimnom termíne.

Slovenský orloj v Starej Bystrici - Ide o **najväčšiu drevenú sochu na Slovensku**. Celková kompozícia predstavuje sediacu Madonu, **Sedembolestnú Pannu Máriu, patrónku Slovenska**.

Celý návrh od akad. sochára Lovišku bol najskôr vytvorený v hlinenom modeli, ktorý bol architektom Ivanom Jarinom prepracovaný do výkresovej dokumentácie. Tvarovanie diela v šindľovej konštrukcii bolo možné vďaka **80 dreveným ramenám**, ktoré tvoria kostru orloja. Šesť bronzových plastiek, ktoré sú umiestnené vo výklenkoch orloja: z najstaršieho obdobia je to knieža Pribina, kráľ Svätopluk, z 19. storočia sú to kodifikátori slovenského jazyka Anton Bernolák a Ľudovít Štúr, z 20. storočia je to Milan Rastislav Štefánik a Andrej Hlinka. V rámci historických postáv 19. a 20. storočia bol úmysel autorov vybrať po dve postavy z prostredia katolíckeho a po dve z prostredia evanjelického. Všetkých šesť plastiek bolo odliatych z bronzu v ateliéri Tri

kamene v Stupave. Drapéria je zhotovená zo slovenského kameňa **ryolitu**, ktorý vznikol stuhnutím lávovej hmoty a bol vyťažovaný v lomoch pri Hliníku nad Hronom. Horná časť drapérie je vytesaná v tvare opony, dolná časť obsahuje kruhové otvory, v ktorých sú vložené priehľadné tabuľky zo **zlatého ónyxu** – jediného slovenského mramoru, ktorý sa ťaží v lomoch pri Leviciach. V noci sú tieto tabuľky zlatého ónyxu podsvietené. Autori drapérie sú taktiež akad. sochári manželia Loviškovci. Z ryolitu je zhotovený aj portál vstupu do galérie. Sedem sôch slovenských apoštolov vytesal z topoľového dreva ľudový rezbár Peter Kuník z Tvrdošína. Ide o svätcov, ktorých osudy boli spojené so Slovenskom: sv. Cyril, sv. Metod, sv. Andrej-Svorad, sv. Beňadik, sv. Gorazd, sv. Bystrík a sv. Vojtech. Srdcom orloja je tzv. **astroláb**, teda ciferník s astronomickými údajmi. Práve astroláb robí zo Slovenského orloja v Starej Bystrici **jediný a prvý orloj na Slovensku**. Bez astrolábu nemôže byť orloj orlojom. Astronomické údaje sú špeciálne navrhnuté pre zemepisnú polohu Starej Bystrice, nejde teda o kópiu iného orloja. Farebnosť hlavnej dosky astrolábu je daná fázami dňa: čierna noc, červená úsvit, bledomodrá deň - obzor, červená súmrak. Ručička so slnkom sa pohybuje po týchto poliach podľa toho, kde sa reálne slnko nachádza. Hlavná doska astrolábu je ďalej delená zlatými lemovkami, ktoré označujú rovník, obratník raka, obratník kozorožca a tzv. miestny poludník, teda úsečku priamky, ktorá ukazuje kedy je slnko najvyššie na oblohe nad Starou Bystricou. Orloj v Starej

Bystrici tak **ako jediný z jestvujúcich orlojov na svete ukazuje tzv. pravý slnečný čas**. Okrem toho astroláb ukazuje polohu mesiaca na oblohe, fázy mesiaca a polohu slnka v znamení zverokruhu. Na vonkajšom okraji je tzv. kalendárna doska, ktorá má 366 dielov a každý deň sa otočí o jeden diel. Významné slovenské sviatky a pamätné dni sú na kalendárnej doske označené červenou hviezdikou. Vo vežičke orloja sú umiestnené **dva zvony**. Jeden zvon odbíja čas, druhý zvon vytvára zvukovú kulisu počas promenády apoštolov. (http://www.starabystrica.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=204&Itemid=70)

Park miniatúr Matúšovo kráľovstvo v obci Podolie – Park začali budovať v roku 2003. Od obce Podolie sa podarilo pre myšlienku získať pozemok pri základnej škole. Po jeho odlesnení a základných povrchových úpravách nasledovalo jeho oplotenie a výstavba **prvého modelu – hradu Branč**. Jeho vznik finančne podporila aj Európska únia. V októbri 2003 bol prvý model pokrstený. V roku 2004 začali práce na budovaní rozsiahleho modelu Holíčskeho zámku – jeho jadra. Z vlastných zdrojov v parku postupne dopĺňali drobné modely **Živánskej veže, Krupinskej vartovky, Jelšavského hradu**. V roku 2005 bol dostavaný Holíčsky zámok a jeho rozsiahle vodné priekopy, pričom sa začali práce na modely Šivetického hradu. Stavba jedného modelu v mierke 1:50 trvá podľa náročnosti 3 mesiace až 2 roky. Doposiaľ **najťažší model Holíčskeho zámku váži 43 ton**. Okrem miniatúr hradov park obsahuje **zmenšeniny najznámejších kostolov a zvoníc** v mierke 1:25. Medzi nimi nechýbajú kostolíky v Kalnej, Lukove, Topoli, Klížskom Hradišti, v Inovciach, Tvrdošíne, vo Svätom Kríži, zvonica v Hronseku, Živánska veža, či Krupinská Vartovka. Spolu ide o 30 miniatúr stavieb, ktoré každý rok dopĺňajú ďalšie.

(<http://www.matusovo-kralovstvo.sk/index1.php>)

Použitá literatúra:

M. Dudáš, I. Gojdič, M.Šukajlová: Kuktúrne krásy Slovenska – Drevené kostoly. Bratislava: vydavateľstvo DAJAMA, 2007. 127 s. ISBN 80-89226-14-0

J. Nešpor: Za tajomstvami zrúcanín II. Bratislava: vydavateľstvo Gu100, 2006. 163 s. ISBN 80-969058-4-8